

จากสนามรบช่องบกสู่สนามการค้าสามเหลี่ยมมรกต: ความทรงจำ (ที่ไม่หายไป) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ¹

ธนเชษฐ วิสัยจร²

วันที่รับบทความ: 8 มิถุนายน 2567

วันที่แก้ไขครั้งสุดท้าย: 22 มิถุนายน 2567

วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 25 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้ประยุกต์ใช้แนวคิดการเมืองเรื่องความทรงจำในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำต่อพื้นที่ชายแดนสามเส้าไทย-ลาว-กัมพูชากับนโยบายของประเทศไทย ในยุคสงครามเย็นช่องบกเป็นพื้นที่แห่งความขัดแย้งเชิงอุดมการณ์ การสู้รบทางทหารอย่างดุเดือดระหว่างรัฐไทย กลุ่มเขมรแดง กลุ่มลาวที่ต่อต้านรัฐบาล สปป.ลาว และกองทัพกัมพูชาที่ได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเวียดนามปรากฏให้เห็นในพื้นที่ดังกล่าว หลังสงครามเย็นคำขวัญเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าสร้างความหมายของพื้นที่ด้วยการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในนามสามเหลี่ยมมรกตขึ้นมา งานวิจัยชิ้นนี้มีลักษณะเชิงคุณภาพและได้ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมจากตำราวิชาการ บทความ เอกสารเชิงนโยบายและการสัมภาษณ์ ในยุคปัจจุบันช่องบกแทบจะไม่มีสำคัญในการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยปัจจัยทางด้านการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ยังมีจำกัดแม้หน่วยงานภาครัฐจะยืนยันว่าการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในชายแดนในพื้นที่ยังคงมีอยู่ ในขณะที่ภาคเอกชนเสนอว่า การพัฒนาเศรษฐกิจสามเหลี่ยมมรกตไม่จำเป็นต้องผูกติดกับพื้นที่ชายแดนเป็นสำคัญหากแต่สามารถขยายการพัฒนาออกไปยังจังหวัดใกล้เคียงได้ด้วย บทความวิจัยฉบับนี้เสนอว่าเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชายแดนรัฐไทยควรริเริ่มในการพัฒนาสาธารณูปโภคและเส้นทางคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ดังกล่าวและในการเปลี่ยนผ่านความทรงจำควรเคารพเสียงจากตัวแสดงที่แตกต่าง

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง จากสนามรบช่องบกสู่สนามการค้าสามเหลี่ยมมรกต: ความทรงจำ (ที่ไม่หายไป) ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศชิ้นนี้ได้รับทุนการสนับสนุนจากเงินทุนสนับสนุนการทำวิจัยการสร้างสรรค์นวัตกรรม และการสร้างงานสร้างสรรค์จากเงินรายได้คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

² หัวหน้าสาขาวิชาการปกครองและอาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34190 อีเมล: thanachet.v@ubu.ac.th, thanachatew@gmail.com

หลากหลายมากขึ้น เพื่อให้สามเหลียมมรกดเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำในการเมืองระหว่างประเทศทั้งในการกำหนดนโยบายและในวงวิชาการต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ ความทรงจำ, สามเหลียมมรกด, ความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา, ความสัมพันธ์ไทย-ลาว, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

From the Battlefields of Chong Bok to the Marketplaces of Emerald Triangle: The (Missing) Piece Of Memory In International Relations

Thanachate Wisajorn³

Received: 8 June 2024

Revised: 22 June 2024

Accepted: 25 June 2024

Abstract

This research article applies the politics of memory concept in International Relations to analyse the policy of the Thai state on the triple border of Thailand, Cambodia and Lao People's Democratic Republic (PDR). During the Cold War, Chong Bok as the point where the border of the three nation-states meet was the space of ideological conflicts. Fierce military clashes occurred in the area between the Thai state, Khmer Rouge, and Lao resistant groups that fought against the Lao communist government and Cambodian troops supported by the Vietnamese. After the Cold War, the slogan of changing the battlefields to the marketplaces redefined the meaning of the area as the Emerald Triangle which has the implication of economic development. This research article is qualitative and acquires data from academic texts, journals, policy documents and interviews. Nowadays, Chong Bok does not contribute much to economic growth because of limited infrastructure and transport to the area. While sectors of the Thai state insist that the plan for the triple border development should continue, non-state actors propose that the economic development of Emerald Triangle should not be limited to just the border but extend to adjacent border provinces as well. This article argues that the Thai state should initiate a project for transport and infrastructure development for the area. In the process of memory transition, more voices of different actors should be recognised so the area of Emerald

³ Ph.D., Head of Government Department, Faculty of Political Science, Ubon Ratchathani University, Ubon Ratchathani 34190. E-mail: thanachet.v@ubu.ac.th, thanachatew@gmail.com

Triangle can be a space for developing common memory in international politics that enriches policy formulation and academic research in the future.

Keywords Memory, Emerald Triangle, Thai-Cambodian Relations, Thai-Lao Relations, International Relations

1. บทนำ

ช่องบก เป็นพื้นที่กรณีศึกษาในบทความชิ้นนี้ ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ซึ่งรู้จักกันในชื่อสามเหลี่ยมมรกต (Emerald Triangle) ซึ่งมีนัยของความร่วมมือทางเศรษฐกิจ พื้นที่บริเวณนี้เป็นชายแดนระหว่างรัฐอธิปไตยสามแห่ง คือ ไทย กัมพูชา และสปป.ลาว ในไทยเป็นพื้นที่ของอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานี ใน สปป.ลาว คือ เมืองมูนปะโมก แขวงจำปาสัก ส่วนกัมพูชาคือ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดพระวิหาร ในอดีตพื้นที่ช่องบกเคยเป็นหนึ่งในสมรภูมิที่ดุเดือดของสงครามอินโดจีนครั้งที่สาม (Supatn, 2012) ในการปะทะกันของสมรภูมิช่องบกที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีกินเวลาจากปี ค.ศ. 1985-1987 พื้นที่แห่งนี้จึงแฝงนัยแห่งสงคราม ความไม่มั่นคงต่อชีวิตและผู้ลี้ภัย (Paribatra, 1984; Phuangkasem, 1984; Liamdee, 2020) บริเวณชายแดนไทย-ลาว-กัมพูชาจึงเต็มไปด้วยเรื่องเล่าว่าด้วยสงครามและผู้อพยพ (สุรัชย์ ศิริไกร, 2527; ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2531) จนกระทั่งใน ค.ศ. 1989 นายกรัฐมนตรีไทยในขณะนั้นคือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณได้ประกาศคำขวัญว่าด้วยการเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ทำให้ส่งผลต่อนโยบายระหว่างไทยที่มีต่อสปป.ลาว และกัมพูชาและมีการสร้างความหมายต่อพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และไทย-ลาวที่เปลี่ยนไปและแฝงนัยแห่งโอกาสตลอดจนความร่วมมือทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น

บทความฉบับนี้ใช้แนวคิดการเมืองเรื่องความทรงจำตอบคำถามที่วิธีการใดควรใช้ส่งเสริมให้พื้นที่สามเหลี่ยมมรกตเป็นพื้นที่แห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์ที่เปิดกว้างร่วมกันของสามรัฐอธิปไตยและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจแบบสร้างสรรค์ โดยจะได้วิเคราะห์ว่าชนชั้นนำทางการเมืองไทยมีคำอธิบายในการสร้างความทรงจำต่อพื้นที่ช่องบกก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นสามเหลี่ยมมรกตอย่างไร เหตุการณ์ทางการเมืองในระดับโลกส่งผลต่อการสร้างความทรงจำเช่นนั้นหรือไม่ และผู้คนในบริเวณชายแดนสามเส้ามีความทรงจำต่อพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร ในยุคปัจจุบันช่องบกแทบจะไม่มีมีความสำคัญในการเติบโตทางเศรษฐกิจ ด้วยปัจจัยทางด้านการพัฒนาระบบสาธารณสุขโรคและคมนาคมเข้าสู่พื้นที่ยังมีจำกัดแม้หน่วยงานภาครัฐจะยืนยันย้ำว่าการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในชายแดนสามเส้ายังคงมีอยู่ ในขณะที่ภาคเอกชนเสนอว่าการพัฒนาเศรษฐกิจสามเหลี่ยมมรกตไม่จำเป็นต้องผูกติดกับพื้นที่ชายแดนเป็นสำคัญ หากแต่สามารถขยายการพัฒนาออกไปยังจังหวัดใกล้เคียงได้ด้วย

ในการใช้แนวคิดการเมืองเรื่องความทรงจำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ช่องบกสู่สามเหลี่ยมมรกต บทความฉบับนี้เสนอว่าหากภาครัฐของไทยยังยืนยันในการพัฒนาพื้นที่ช่องบกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และเชิงธรรมชาติ รัฐไทยควรริเริ่มโครงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมและระบบสาธารณสุขโรคให้ผู้คนเข้าถึงได้โดยง่ายก่อน

ในเบื้องต้น เนื่องจากในปัจจุบันแม้จะมีการบันทึกความทรงจำถึงการสู้รบในอดีตในพื้นที่ผ่านรูปแบบอนุสาวรีย์แต่เนื่องจากสิ่งอำนวยความสะดวกและระบบสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวยังไม่อำนวยให้สามารถพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวจนมีศักยภาพทางเศรษฐกิจได้นอกจากนี้ ในการเปลี่ยนผ่านความทรงจำ ประเทศไทยควรเคารพเสียงจากตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช้รัฐที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น เพื่อเป็นการระดมสมองในการพัฒนาพื้นที่ทั้งภาครัฐคือ สปป.ลาว และกัมพูชาและภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาพื้นที่แห่งเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในเมืองชายแดนในอนุภาคระหว่างอุบลราชธานีของไทย จำปาสักของ สปป.ลาว และพระวิหารของกัมพูชา บทความฉบับนี้จึงได้เรียงลำดับโครงสร้างเพื่อสนับสนุนข้อเสนอดังกล่าว โดยเริ่มต้นด้วยบทนำ การทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวถึงที่มาของสมรภูมิช่องบกและสามเหลี่ยมมรกต แนวคิดว่าด้วยการเมืองเรื่องความทรงจำ ลักษณะเฉพาะของชายแดนสามเสา และความทรงจำของพื้นที่จากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนตามลำดับ

2. สมรภูมิช่องบก: การเมืองเรื่องความทรงจำ

2.1 สงครามเย็นในอินโดจีน

กรณีพิพาทด้านพรมแดนระหว่างประเทศบริเวณช่องบก ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามอินโดจีนครั้งที่สามแทบไม่ปรากฏไม่ว่าจะเป็นบทความทางวิชาการ มหาบัณฑิตหรือคณาจารย์บัณฑิตนิพนธ์ หากจะเทียบกับสมรภูมิในบริเวณชายแดนที่จัดได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสงครามอินโดจีนครั้งที่สามที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของประเทศไทยเหมือนกัน เช่น เหตุการณ์ที่สามหมูบ้าน บริเวณบ้านกลาง บ้านสว่าง บ้านใหม่ ซึ่งเป็นพื้นที่บริเวณอำเภอบ้านโคก จังหวัดอุตรดิตถ์ที่ติดกับเมืองปากลาย แขวงไซยะบูลี สปป.ลาว ใน ค.ศ. 1984 (Dommen, 1985; Ngaosyvathn, 1985; Viraphol, 1985) หรือสมรภูมิมริมเกล้าที่อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลกในบริเวณฝั่งไทย ส่วนฝั่ง สปป.ลาว คือเมืองบ่อแตน แขวงไซยะบูลี (Jiwalai, 1994; Theeravit & Semyearm, 2003)⁴ งานวิจัยจึงได้ตั้งคำถามวงวิชาการโดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หน่วยงานความมั่นคงในจังหวัดอุบลราชธานีซึ่งต้องปฏิบัติการกิจในสมรภูมิช่องบกโดยตรงและประชาชนในอุบลราชธานีบอกเล่าถึงความทรงจำเกี่ยวกับสมรภูมิช่องบก ในอำเภอน้ำยืน จังหวัดอุบลราชธานีที่ติดกับเมืองมูนปะโมก แขวงจำปาสัก สปป.ลาว และอำเภอจอมกระสานต์ จังหวัดพระวิหารของกัมพูชาอย่างไร

⁴ โปรตดูวีรัช ร่วมพงษ์พัฒนา (2531), ดาวมาศ อิมสำราญรัชต์ (2535) และชินวัฒน์ มั่นเดช (2544) เพิ่มเติม

สมรภูมิช่องบกตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานี ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นส่วนหนึ่งของสงครามอินโดจีนครั้งที่สามระหว่าง ค.ศ. 1975 ถึง 1991⁵ รัฐบาลไทยในขณะนั้นมีบทบาทในสมรภูมิช่องบกทั้งทางอ้อม คือการให้การสนับสนุนกองกำลังเขมรแดงที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนและสกัดกั้นทหารของรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา (People's Republic of Kampuchea) ที่มีกองทัพเวียดนามสนับสนุน และที่ทางตรงคือเข้าร่วมผลักดันกองกำลังเวียดนามที่สมรภูมิช่องบกโดยตรง

ท่ามกลางการต่อสู้กันระหว่างมหาอำนาจของโลกในยุคสงครามเย็น คือสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตที่ต่างพยายามสนับสนุนรัฐบาลท้องถิ่นในเวียดนาม กล่าวคือฝ่ายสหรัฐอเมริกาสนับสนุนเวียดนามใต้และสหภาพโซเวียตสนับสนุนเวียดนามเหนือ เมื่อสหรัฐอเมริกาเริ่มถอนทหารใน ค.ศ. 1973 จนทำให้ฝ่ายเวียดนามใต้ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาอ่อนแอลงจนกระทั่ง เมืองไซ่ง่อนในเวียดนามใต้แตกใน ค.ศ. 1975 เวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ได้กลายเป็นรัฐเดียวกัน และเวียดนามทั้งประเทศก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (Lawrence, 2008; Taylor, 2013) หลังจากนั้นอีกไม่กี่เดือน ขบวนการปะเทดลาว (Pathet Lao) ซึ่งใกล้ชิดกับเวียดนามเหนือภายใต้การนำของโฮจิมินห์ ก็สถาปนารัฐบาล สปป.ลาว ได้สำเร็จ (Evans, 2002) อุดมการณ์แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์จึงได้ถูกนำมาเริ่มวางแผนปฏิบัติการจริงใน สปป.ลาว (สุจิตา ตันเลิศ, 2542) ส่วนในฝั่งกัมพูชา ฝ่ายเขมรแดง ซึ่งยึดถืออุดมการณ์แบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ก็ยึดอำนาจรัฐของกัมพูชาได้สำเร็จก่อนจะสถาปนากัมพูชาประชาธิปไตย (Democratic Kampuchea) ขึ้นสำเร็จ (Chandler, 2008) แต่ด้วยการนำนโยบายเศรษฐกิจตามอุดมการณ์สังคมนิยมมาปฏิบัติอย่างสุดโต่ง ทำให้มีประชาชนชาวกัมพูชาเป็นจำนวนมากต้องเสียชีวิตภายใต้การปกครองของเขมรแดง กล่าวกันว่าจำนวนตัวเลขผู้เสียชีวิต อาจจะสูงถึงสองถึงสามล้านคนหรือมากกว่านั้น (Kiernan, 1998) จนเกิดความรู้สึกไม่พอใจในหมู่ชาวกัมพูชาด้วยกันเอง (สุวัฒน์ ทาสุนทร, 2558) โดยเฉพาะอย่างยิ่งแกนนำของเขมรแดงบางส่วน เช่น นายฮุน เซ็น

โครงสร้างการเมืองโลกในขณะนั้นมีการแตกกันระหว่างชาติคอมมิวนิสต์ คือสาธารณรัฐประชาชนจีน กับสหภาพโซเวียต (Herz, 1975) เมื่อเขมรแดงได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีน หากว่ากองทัพเวียดนามที่สหภาพโซเวียตสนับสนุนรุกรานกัมพูชาประชาธิปไตยเพื่อโค่นล้มรัฐบาลเขมรแดงในขณะนั้นก็เท่ากับว่าประกาศตนเป็นปฏิปักษ์

⁵ สงครามอินโดจีนมีสามครั้ง สงครามอินโดจีนครั้งที่หนึ่งเป็นการต่อสู้ของเวียดนามกับจักรวรรดิฝรั่งเศสระหว่าง ค.ศ. 1946-1954 สงครามอินโดจีนครั้งที่สองเป็นการต่อสู้กันระหว่างเวียดนามเหนือกับเวียดนามใต้ที่มีการแทรกแซงกันของชาติมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตและสิ้นสุดลงด้วยการรวมประเทศของเวียดนามใน ค.ศ. 1975 (ภรณ์พรรณ สุขสวัสดิ์, 2530; Tai, 2009)

ต่อรัฐบาลจีน อย่างไรก็ตามก็ดี กองทัพเวียดนามรุกกรานกัมพูชาประชาธิปไตยจนสามารถผลักดันเขมรแดงออกจากกรุงพนมเปญสำเร็จใน ค.ศ. 1979 และสถาปนารัฐบาลหุ่นเชิดของเวียดนามในนามสาธารณรัฐกัมพูชาประชามานิตขึ้น (Chandler, 2008) ทำให้ทหารเขมรแดงต้องหลบหนีการไล่ล่าของทหารเวียดนามอยู่ในหลายจุดของชายแดนไทย-กัมพูชา (Liamdee, 2020) สงครามอินโดจีนครั้งที่สามจึงไม่ใช่สงครามที่ครอบคลุมพื้นที่ระหว่างเวียดนามเหนือเวียดนามใต้ดังที่ปรากฏก่อนการรวมประเทศเท่านั้น หากแต่สงครามอินโดจีนครั้งที่สามกินอาณาบริเวณมาถึงพื้นที่ของกัมพูชาและบริเวณชายแดนไทย-สปป.ลาว และชายแดนไทย-กัมพูชา เพราะนอกจากทหารเวียดนามจะสามารถยึดครองพื้นที่หลายส่วนในกัมพูชาได้แล้ว ทหารเวียดนามยังประจำการอยู่ในพื้นที่ สปป.ลาว อีกด้วย (Oldfield, 1998) ทั้ง สปป.ลาว และเวียดนามมีความใกล้ชิดกันทางทหาร เศรษฐกิจและการเมืองเป็นอย่างยิ่งโดยอาศัยกรอบของสัญญามิตรภาพและความร่วมมือที่ลงนามกันในปี ค.ศ. 1977 (แสงเพชร อุทัย, 2547) หากพูดกันตามโวหารของสงครามเย็นรัฐไทยเปรียบเสมือนรัฐด่านหน้าที่ต้องประจันหน้าโดยตรงกับโลกสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ (Paribatra, 1984) แต่เมื่อรัฐที่มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นรัฐบาลอย่างสาธารณรัฐประชาชนจีนหันมาเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกา (Herz, 1975) โครงสร้างเชิงอำนาจของภูมิรัฐศาสตร์โลกก็ยิ่งทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้นไปอีก รัฐไทยต้องเผชิญหน้ากับกองทัพที่ยึดมั่นอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ตามแนวทางของโซเวียต นั่นก็คือกองทัพของเวียดนามที่อยู่ทั้งในสปป.ลาว และกัมพูชา (Oldfield, 1998) และต้องผูกมิตรกับรัฐบาลที่ยึดถืออุดมการณ์สังคมนิยมคอมมิวนิสต์ตามแนวทางของสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ใกล้ชิดกับรัฐบาลเขมรแดง เมื่อกองทัพเวียดนามรุกกรานกัมพูชาของรัฐบาลเขมรแดง รัฐไทยต้องให้การสนับสนุนกองกำลังเขมรแดงที่ถอยร่นเข้ามาประชิดชายแดนไทย-กัมพูชาด้วย และมีพื้นที่ของรัฐไทยด้วยและช่องบกก็เป็นหนึ่งในพื้นที่นั้น

รัฐบาลไทยมองว่ากองทัพเวียดนามในกัมพูชาและสปป.ลาว เป็นภัยคุกคามต่อรัฐไทย (Paribatra, 1984) ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในขณะนั้นที่เกิดการบาดหมางกันในค่ายคอมมิวนิสต์ระหว่างสหภาพโซเวียตและสาธารณรัฐประชาชนจีน และสาธารณรัฐประชาชนจีนได้หันมาร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาต่อต้านสหภาพโซเวียต รัฐไทยจึงเจรจากับสาธารณรัฐประชาชนจีนในทางลับเพื่อขอรับรองให้รัฐบาลปักกิ่งยุติการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (Li, 2003) แต่มีข้อแลกเปลี่ยนหลายประการเช่นไทยเองต่อให้การหนุนหลังกองกำลังเขมรแดงซึ่งถอยร่นมาประชิดชายแดนไทย-กัมพูชาในขณะนั้น ในขณะเดียวกันนั้นเองในปี ค.ศ. 1979 เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนก็ได้ทำสงครามสั่งสอนโดยส่งกองทัพเข้าโจมตีเวียดนามจากทางตอนเหนือ (ธนวรรธน์ เหล็กงาม, 2547) ทำให้เวียดนามในทางหนึ่งต้องส่งกองกำลังที่ดีที่สุดเข้าไปต้านทานการโจมตีของสาธารณรัฐประชาชน

จีน (O'Dowd, 2007) และส่งผลต่อสมรรถนะทางการทหารที่ประจำการบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาซึ่งไม่มีความแข็งแกร่งดังที่ควรจะเป็น นอกเหนือจากเขมรแดงที่รัฐบาลไทยต้องสนับสนุนแล้ว ยังมีกองกำลังเขมรอีกหลายกลุ่มที่ต่อต้านรัฐบาลกัมพูชาประชามานิตด้วยเช่นกัน ทั้งกลุ่มแนวร่วมปลดปล่อยประชาชนแห่งชาติเขมร (Khmer People's National Liberation Front) ของซอนซานและพรรคฟุนซินเปก (FUNCINPEC) ของสมเด็จจพระชนโรดม สีหนุ ในหลายๆ จุดบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา กองกำลังเขมรแดงได้ตั้งฐานฝึกรบลึกเข้ามาในพื้นที่ฝั่งไทย เมื่อทหารเวียดนามต้องการจะตัดกำลังบำรุงที่สนับสนุนกองกำลังเหล่านี้จึงต้องรุกพื้นที่ฝั่งไทยเข้ามา จึงเป็นสาเหตุให้เกิดการละเมิดบูรณภาพแห่งดินแดนและเกิดการปะทะระหว่างกองทัพไทยกับเวียดนามในสมรภูมิช่องบก มีรายงานอย่างไม่เป็นทางการตามสื่อสังคมออนไลน์ ปัจจุบันว่าตลอดระยะเวลาสองปีทหารไทยเสียชีวิต 109 นาย บาดเจ็บ 664 นาย แต่นักวิชาการอย่าง Neher (1988) ระบุว่าแม้ว่าโฆษกกองทัพบอกได้แถลงการณ์ว่าทหารไทยเสียชีวิต 70 นาย กลับมีการตั้งข้อสังเกตว่าจำนวนที่แท้จริงอาจจะมากกว่านั้นถึงราว 200 นาย⁶ ราว ค.ศ. 1987 ทหารเวียดนามได้ถอนตัวออกจากบริเวณช่องบกกลับเข้าไปในฝั่งกัมพูชาเนื่องจากเผชิญการต่อต้านจากทหารไทย การก่อกวนจากเขมรแดงในฝั่งกัมพูชาเองและกลุ่มต่อต้านคอมมิวนิสต์ในลาว

สงครามอินโดจีนครั้งที่สามสิ้นสุดลงเมื่อ ค.ศ. 1991 เมื่อกองทัพเวียดนามได้ถอนทหารออกจากกัมพูชาใน ค.ศ. 1989 อย่างสมบูรณ์ตามที่วางแผนไว้ (Cima, 1990) และได้มีการลงนามในข้อตกลงสันติภาพกัมพูชาที่ปารีสในปี ค.ศ. 1991 องค์การสหประชาชาติได้ส่งกองกำลังรักษาสันติภาพเข้าไปดูแลความสงบเรียบร้อยเพื่อเตรียมความพร้อมไปสู่การจัดการเลือกตั้งในสองปีถัดมา สมรภูมิช่องบกได้ถูกปรับเปลี่ยนค่านิยมใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัย ดังที่ปรากฏในคำขวัญเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อดีตนายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น (Phonpraphai, 2021) สมรภูมิช่องบกจึงไม่เหมาะที่จะถูกเรียกขานในสถานะสมรภูมิรบอีกต่อไป หากแต่ถูกเปลี่ยนชื่อให้สอดคล้องกับพื้นที่ทางการค้าคือสามเหลี่ยมมรกต (Supatn, 2012) ซึ่งย่อมาหมายความว่าความทรงจำว่าด้วยพื้นที่ชายแดนที่เป็นพื้นที่บรรจบของสามรัฐอธิปไตยได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของโครงสร้างภูมิรัฐศาสตร์โลกยุคใหม่คือยุคหลังสงครามเย็นที่ความขัดแย้งด้านอุดมการณ์ทางการเมืองจะถูกแทนที่ด้วยโลกซึ่งมีการแลกเปลี่ยนค้าขายในระบบตลาดหรือทุนนิยมที่จะกลายเป็น

⁶ สื่อสังคมออนไลน์ระบุว่าทหารไทยเสียชีวิต 109 นาย บาดเจ็บ 664 นาย เนื่องจากปรากฏเอกสารทางราชการน้อยมากตัวเลขดังกล่าวจึงไม่อาจยืนยันอย่างเป็นทางการได้ โปรดดูเพิ่มเติมที่ สมรภูมิช่องบกกับเวียดนามบุกไทยที่แท้จริง (Pantip, 2556)

บรรทัดฐานเดียวกันทั้งโลกดังที่ได้ปรากฏอยู่ในคำอธิบายว่าประวัติศาสตร์ของโลกได้สิ้นสุดลงแล้ว (Fukuyama, 1992)

2.2 การเมืองเรื่องความทรงจำ

การศึกษาความทรงจำโดยทั่วไปมีแนวโน้มนึกถึงกระบวนการซึ่งผู้คนแสวงหาระบบการกักเก็บข้อมูลภายในใจของพวกเขา (Thelen, 1989) เช่นความจำของคอมพิวเตอร์ย่อมมีระบบการกักเก็บข้อมูลที่เราสามารถสืบค้นสถิติ ประสบการณ์หรือข้อเท็จจริงที่บันทึกไว้ก่อนหน้านี้กลับมาได้อีกครั้งหนึ่ง ในการจำบางสิ่งบางอย่าง มนุษย์จะต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์ แม้กระนั้นการจดจำไม่ได้มีบทบาทเพียงแค่การระลึกถึงอดีตเท่านั้น หากแต่การจดจำยังมีส่วนในการปฏิสัมพันธ์กับการเข้าไปตีความปัจจุบันที่อยู่ตรงหน้าของเราอีกด้วย (Schwartz, 1982) เมื่อเป็นเช่นนี้ การนำประเด็นเรื่องความทรงจำในที่นี้ก็ไม่ได้คาดหวังเรื่องความถูกต้องของความทรงจำ มากเท่ากับว่าความทรงจำนั้นส่งผลอย่างไรต่อคุณค่า (Value) ความเชื่อ (Belief) และปทัสถาน (Norms) ที่หล่อหลอมวัฒนธรรมที่เชื่อมต่อระหว่างอดีตเข้ากับปัจจุบัน นอกจากนี้ ประเด็นที่ความทรงจำให้คุณค่า คือความหมายที่สถาบันทางการเมืองต่างๆ และแต่ละบุคคลตีความอดีตและความทรงจำว่าด้วยสถาบันนั้นอย่างไรด้วยเพราะความทรงจำย่อมถูกหล่อหลอมไปด้วยบทสนทนา การจดบันทึก ตลอดจนเงื่อนไขทางการเมือง สังคมและวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน (Sturken, 1997)

คำถามสำคัญในการนำแนวคิดเรื่องการเมืองเรื่องความทรงจำมาวิเคราะห์ก็คือว่าความทรงจำของคนกลุ่มใดถูกบังคับให้เจ็บเสียด หรือไม่ให้ความเห็น และความทรงจำชุดใดได้รับอนุญาตให้นำเสนอมุมมองของตนซึ่งถูกผลิตซ้ำจนภายหลังกลายเป็นความทรงจำหลักในที่นี้เสียงและความทรงจำที่ได้รับกลายเป็นความทรงจำหลักมักจะได้สนับสนุนโดยตัวแสดงที่เป็นรัฐ และถูกบรรจุเข้าสู่สิ่งที่ Benedict Anderson (2006) เรียกว่าชุมชนจินตกรรม (Imagined Community) ดังที่ Confino (1997) ได้นิยามการเมืองเรื่องความทรงจำว่าเป็นประสบการณ์อันเป็นอัตวิสัยของกลุ่มทางสังคมหนึ่งกลุ่มซึ่งจำเป็นที่จะต้องใช้รักษาไว้ซึ่งความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การเมืองเรื่องความทรงจำจึงต้องเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ว่าใครต้องการให้ใครจำหรือไม่จำอะไรและเพราะเหตุใด และใครเป็นผู้มีอำนาจในการอนุญาตให้เลือกจำหรือลืมอดีตในเรื่องใด หากกล่าวถึงเรื่องอดีต นักประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องในฐานะการศึกษาอดีตมากที่สุด อย่างไรก็ตาม Halbwachs (1992) ได้นำเสนอให้เห็นถึงความแตกต่างและการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสองแนวคิดคือ ประวัติศาสตร์กับความทรงจำ ความทรงจำนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับการตีความเหตุการณ์เฉพาะหน้าซึ่งมีปัจจุบันเข้ามาเกี่ยวข้อง ในขณะที่ประวัติศาสตร์จะเน้นหนักเรื่องเล่าของอดีต ความทรงจำ

กับประวัติศาสตร์จึงมีส่วนประกอบสร้างซึ่งกันและกันมากกว่าที่จะแยกกันอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด การตระหนักถึงความแตกต่างระหว่าง ความทรงจำและประวัติศาสตร์นั้นสำคัญ เพราะจะเป็นจุดตั้งต้นในการวิเคราะห์ว่าความทรงจำร่วมมีลักษณะอย่างไร ดังที่ได้กล่าวถึงในบทความนี้คือความทรงจำว่าด้วยสมรภูมิของบกและสามเหลี่ยมมรกต หลักฐานที่สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ย่อมปรากฏจากบทความวิชาการ สื่อสิ่งพิมพ์ คำพูด การแสดงออก ภาพวาดหรือภาพถ่าย สิ่งของและการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ (Blair, Dickinson, & Ott, 2010) ด้วยเพราะการนำเสนอเช่นนี้สื่อให้เห็นถึงวิธีการที่ผู้คนตีความอดีตแต่ยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

การเมืองเรื่องความทรงจำ คือวิธีการนำเสนออดีตในรูปแบบต่างๆ ที่มักจะใช้ไปเพื่อกระตุ้นความรู้สึกร่วมบางประการในยุคปัจจุบัน และเมื่อความทรงจำได้ถูกผูกขาดโดยรัฐเนื่องจากรัฐต้องการให้ประชากรจำในเรื่องบางเรื่องและลืมในเรื่องบางเรื่อง การนำเสนอความทรงจำในหลายครั้งมีลักษณะความเป็นการเมือง กล่าวคือเป็นไปเพื่อกระตุ้นความรู้สึกร่วมของความเป็นชาติ ประเด็นเรื่องความทรงจำและการบอกเล่าความทรงจำจึงมีความเป็นการเมืองอยู่ในตัวของมัน ดังที่ปรากฏในงานของ Thongchai Winichakul (2020) ที่อธิบายความทรงจำของผู้ร่วมเหตุการณ์สังหารหมู่ 6 ตุลาคม 2519 ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ความทรงจำในเรื่องดังกล่าวถูกกดทับ บางเสียง บางมุมมองหาว่าไม่สอดคล้องกับมุมมองที่รัฐต้องการได้ยินก็จะถูกกล่าวหาว่าผิดกฎหมาย และต้องระวางโทษหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ

ความทรงจำแม้ว่าจะเกิดขึ้นในอดีตแต่ก็เป็นอดีตที่ยังปฏิสัมพันธ์กับการตีความในปัจจุบันและอนาคต เมื่ออดีตถูกบอกเล่าซ้ำ สิ่งที่ควรพิจารณาว่าเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นซ้ำเหล่านั้นถูกเล่าแบบใดและเพื่อใคร เพราะการบอกเล่าอดีตก็สามารถทำหน้าที่รักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมในการครองอำนาจของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งด้วยเช่นกัน (Koczanowicz, 1997) ดังที่ปรากฏในประเทศโปแลนด์ในยุคหลังจากรัฐบาลเผด็จการคอมมิวนิสต์ถูกโค่นลงจากอำนาจใน ค.ศ.1989 ประธานาธิบดีโปแลนด์ นาย Aleksander Kwasniewski ในฐานะสมาชิกพรรค Nomenklatura ได้เดินทางเยือนปารีส การเดินทางเยือนฝรั่งเศสในครั้งนั้นถือเป็นการเดินทางไปต่างประเทศอย่างเป็นทางการครั้งแรกหลังจากรับตำแหน่งใน ค.ศ. 1995 นาย Aleksander Kwasniewski ไปเยือนสถาบันวัฒนธรรมและเข้าพบผู้ก่อตั้งคือ นาย Jerzy Giedroye ในบทสนทนาครั้งนั้นนาย Aleksander Kwasniewski ได้กล่าวถึงวารสาร Kultura ว่าวารสารดังกล่าวเป็นแหล่งความรู้ชั้นเลิศ แต่ก็โดนถามกลับมาว่าวารสารดังกล่าวถือเป็นภัยคุกคามต่อพรรคคอมมิวนิสต์และแกนนำพรรค Nomenklatura ระดับสูงไม่ควรอ่านวารสารดังกล่าวมิใช่หรือ นาย Kwasniewski รู้สึกอับอายและถึงกับต้องปฏิเสธความเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์แบบคอมมิวนิสต์และในขณะเดียวกันก็พยายามชื่นชมอุดมการณ์ที่อยู่ตรงข้ามกับคอมมิวนิสต์ อาทิเช่นพรรคแรงงาน Solidarity ซึ่งมีส่วนสำคัญในการต่อต้านอุดมการณ์แบบสังคมนิยม

คอมมิวนิสต์ในโปแลนด์ก่อนสงครามเย็นจะสิ้นสุดลง (Koczanowics, 1997) เหตุการณ์ในครั้งนั้นยืนยันว่าความทรงจำเป็นเรื่องในอดีต แต่ก็เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ปัจจุบันว่าสิ่งใดถูกเลือกที่จะจำ หรือลืม เพื่อเหตุใด

การศึกษาการเมืองเรื่องความทรงจำในวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจำนวนไม่น้อยมีลักษณะที่ความทรงจำนั้นเกี่ยวข้องกับความทรงจำบาดแผล (Trauma) (Resende & Budryte, 2014) การศึกษาในลักษณะดังกล่าวจะวิเคราะห์ความรุนแรงทางการเมืองและผู้คนมีประสบการณ์กับเหตุการณ์ไม่ว่าจะเป็นสงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ การก่อการร้าย ภัยธรรมชาติ หรือวิกฤตทางเศรษฐกิจ โดย Resende & Budryte (2014) ได้ยกตัวอย่างการก่อการร้ายในกรุงมาดริด สเปน เมื่อ ค.ศ. 2004 และเหตุการณ์สึนามิที่ฟูกูชิมะ ญี่ปุ่น เมื่อ ค.ศ. 2011 ว่าเหมาะสมที่จะมีการศึกษาว่าความทรงจำร่วมนั้นเกี่ยวข้องกับนโยบายต่างประเทศว่าด้วยผลประโยชน์ชาติและอัตลักษณ์ของผู้คนข้ามชาติอย่างไร เมื่อเวลาผ่านไปความทรงจำก็จะถูกผลิต บอกล่ารักษา และผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่จากทั้งผู้คนที่เคยประสบเหตุการณ์นั้นและผู้คนภายนอกที่มองเข้ามาในฐานะที่เป็นตัวแสดงทั้งที่เป็นรัฐและไม่ใช่อรัฐ

การนำเสนอความทรงจำ ไม่ได้ปรากฏแต่เพียงในตัวบท ถ้อยคำ แต่ยังปรากฏอยู่ในภาพยนตร์และสิ่งปลูกสร้างอีกด้วย Biesecker (2002) ได้ศึกษาการนำเสนอความทรงจำและประวัติศาสตร์ไม่ใช่แค่เฉพาะในรูปแบบของตัวบทในรูปแบบการพิมพ์ในหนังสือเรื่อง The Greatest Generation ของ Tom Brokaw และภาพยนตร์เรื่อง Saving Private Ryan เท่านั้นหากแต่ยังศึกษาผ่านการสร้างอนุสรณ์สถานสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ National Mall ในกรุงวอชิงตัน ดีซีอีกด้วย โดย Biesecker (2002) กล่าวว่าโถงทางในตัวบทและสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้แม้ว่าจะบอกล่าเรื่องราวในอดีต คือบทบาทของกองทัพสหรัฐอเมริกาในสงครามโลกครั้งที่สอง ความทรงจำส่งผลต่อการกำหนดคุณค่าและปทัสถานต่อพลเมืองชาวอเมริกันในยุคปัจจุบันว่าการเป็นพลเมืองที่ดีควรปฏิบัติตนอย่างไร สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดจึงทำหน้าที่ในการยืนยันอีกครั้งหนึ่งของความเป็นชาติท่ามกลางสถานการณ์ซึ่งถูกตีความว่าเป็นภัยคุกคามของสหรัฐอเมริกาในขณะเวลานั้น (Biesecker, 2002) หากจะพิเคราะห์ถึงสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศในต้นทศวรรษ 2000 สหรัฐอเมริกาเพิ่งถูกโจมตีจากกลุ่มก่อการร้ายอัลกออิดะห์ ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2001 บทความของ Biesecker (2002) จึงตีความว่าทั้งตัวบท ภาพยนตร์และสิ่งปลูกสร้างคืออนุสาวรีย์ซึ่งแม้ว่าจะมีการผลิตหรือก่อสร้างก่อนการก่อการร้ายใน ค.ศ. 2001 แต่เมื่อสหรัฐอเมริกาตกอยู่ในภาวะที่ต้องการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพลเมืองอเมริกัน สิ่งเหล่านี้ที่แรกจึงทำหน้าที่บอกล่าประวัติศาสตร์เพื่อกระตุ้นการเล่าเรื่องของความเป็นอเมริกันและยังสามารถทำหน้าที่เป็นการนำเสนอความทรงจำซึ่งประกอบสร้างอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน คือแนวทางการปฏิบัติของพลเมืองชาวอเมริกันที่ดี

ที่ควรจะเป็นก็คือการสนับสนุนนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาภายใต้การนำของอดีตประธานาธิบดี George W. Bush ซึ่งปฏิบัติการทางการเมืองของถ้อยคำโวหารภาพยนตร์และสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้ยังส่งเสริมให้พลเมืองอเมริกันมีความรู้สึกชาตินิยมและสนับสนุนการรุกรานสหรัฐอเมริกาของอิรักในปี ค.ศ. 2003 (Balthrop, Blair, & Michel, 2010)

ดังจะเห็นได้จากกรณีศึกษาของสหรัฐอเมริกาและการนำความทรงจำในอดีตมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองในเวลานั้นคือการต่อต้านการก่อการร้ายของชาวอเมริกัน ปฏิเสธไม่ได้เลยว่ารัฐมีบทบาทในการควบคุมความทรงจำว่าเรื่องเล่าชุดใดสมควรรักษาไว้ในขณะที่เรื่องเล่าชุดใดสมควรที่จะถูกสั่งห้ามไม่ให้พูดถึง ดังที่ Sanyarat Meesuwan (2023) ได้นำเสนอถึงความทรงจำร่วมของรัฐไทยที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนโดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการหนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (One Belt One Road Initiative) โดยได้วิเคราะห์เรื่องเล่าที่ชนชั้นนำจากหน่วยงานภาครัฐของไทยผลิตขึ้นเป็นความทรงจำที่มีต่อสาธารณรัฐประชาชนจีนมีการวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองโลกควบคู่กันกับนโยบายของรัฐไทย รวมถึงความเข้าใจของประชาชนไทยต่อนโยบายของรัฐไทยด้วย ในทำนองเดียวกันการศึกษาการเมืองเรื่องความทรงจำที่เน้นวิเคราะห์เสียงของผู้คนมากขึ้นก็ปรากฏในงานของ Khathaleeya Liamdee (2020) ซึ่งวิเคราะห์ถึงการเคลื่อนไหวของผู้คนในบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ในช่วงสงครามอินโดจีนครั้งที่สาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความทรงจำจากการต่อสู้ภัยสงครามกลางเมืองภายในประเทศกัมพูชาทำให้ชาวกัมพูชาเป็นจำนวนมากต้องอพยพข้ามเขตแดนมาอยู่ในฝั่งไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ของไทยกับอุดรมีชัยของกัมพูชา เรื่องเล่าและความทรงจำของผู้คนในหลายครั้งก็เป็นมุมมองที่แตกต่างจากเรื่องเล่าและความทรงจำของรัฐ

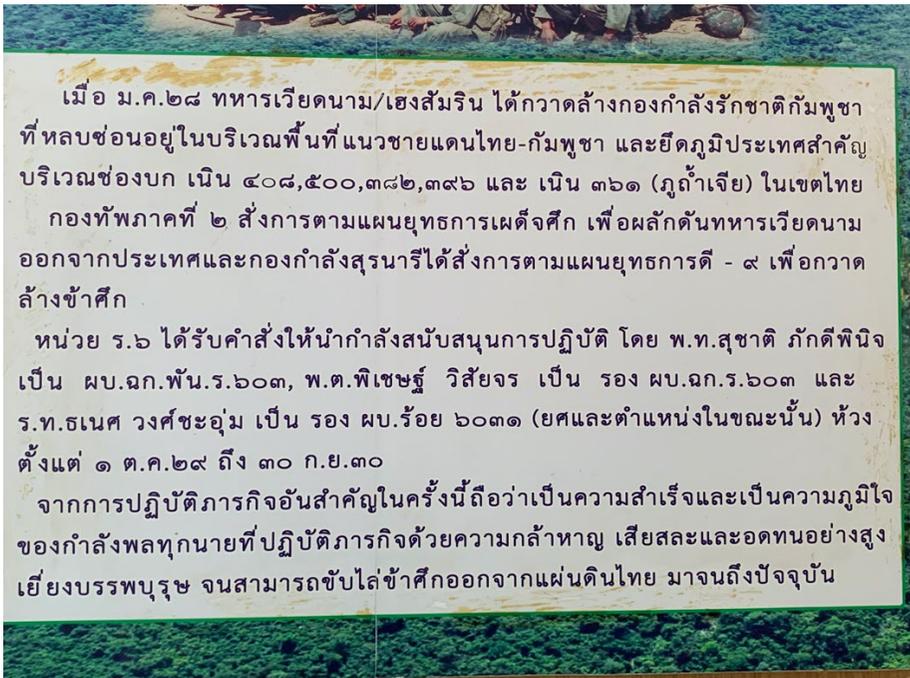
3. ความทรงจำของรัฐไทย: เรื่องช่องบกที่(ไม่)หายไป

ดังที่ได้กล่าวไปในการทบทวนวรรณกรรมว่าประวัติศาสตร์กับความทรงจำเป็นสองแนวคิดที่ไม่ได้เหมือนกันแต่ประกอบสร้างซึ่งกันและกัน สมรภูมิช่องบกปรากฏอยู่น้อยมากในประวัติศาสตร์ของรัฐไทยและเมื่อเก็บข้อมูลในการทำวิจัย ความทรงจำของช่องบกปรากฏอยู่ในหน่วยงานรัฐ แต่เป็นไปในลักษณะที่มองว่ารัฐไทยประสบความสำเร็จในการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนบริเวณชายแดนไทย-สปป.ลาวและไทย-กัมพูชา ดังจะได้ยกตัวอย่างในงานวิจัยของสุรพงษ์ ชัยนาม (2559, 2560) ว่าด้วยการต่างประเทศของไทยกับกัมพูชาและสปป.ลาว ก็ปรากฏแต่เพียงการปะทะกันทางทหารของไทยกับสปป.ลาว ที่สมรภูมिरบสามหมู่บ้านและบ้านร่มเกล้าใน ค.ศ. 1984 และ 1988 ซึ่งทั้งสองเหตุการณ์ได้มีการศึกษา

ในวงวิชาการอย่างกว้างขวางดังที่กล่าวไปแล้วนั้นแทบจะไม่ปรากฏ เช่นในงานวิจัยของกระทรวงการต่างประเทศซึ่งเป็นหน่วยงานในระดับรัฐ (สุรพงษ์ ชัยนาม, 2559, 2560) Neher (1988) และ Raymond (2000) ระบุว่าสาเหตุหนึ่งที่แทบจะไม่มีการกล่าวถึงเรื่องช่องบก เพราะรัฐไทยประสบความสำเร็จอย่างสิ้นเชิงในสมรภูมิช่องบก กล่าวคือ Neher (1988) ระบุว่าในช่วงเวลานั้นกองทัพไทย และผู้บัญชาการทหารบก คือ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ มีภาพลักษณ์ที่เป็นบวกในสังคมไทยเป็นอย่างมาก แต่ด้วยปฏิบัติการที่ช่องบกที่ทหารไทยประสบความสำเร็จเสียบุคลากรทางทหารไปราวสองร้อยนาย ขณะที่กองทัพเวียดนามมีทหารเสียชีวิตเพียงสี่สิบห้าราย (Raymond, 2020) ทำให้ภาพลักษณ์ของกองทัพไทยมีความต่างพร้อยขึ้นมา

ในขณะที่เดียวกัน เมื่อวิเคราะห์ความทรงจำของหน่วยงานรัฐในระดับท้องถิ่น มีความพยายามกล่าวถึงสมรภูมิช่องบกในเชิงชื่นชมว่าเป็นความสำเร็จของรัฐไทย ดังจะเห็นได้จากข้อมูลปฐมภูมิที่ได้รับข้อมูลจากกรมทหารราบที่ 6 ค่ายสรรพลีทิสประสงค์ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบในการรักษาบูรณภาพแห่งดินแดนของรัฐไทยโดยตรง ภารกิจที่สมรภูมิจช่องบกนั้นถือว่าประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ บทความชื่นนี้วิเคราะห์การเล่าเรื่องจากอนุสรณ์สถาน เช่น พิพิธภัณฑ์ทหาร และคำบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูล คือนายทหารที่ปฏิบัติหน้าที่ในปัจจุบัน โดยในพิพิธภัณฑ์มีคำบรรยายที่ระบุว่ารัฐบาลกัมพูชา ภายใต้การสนับสนุนของกองทัพเวียดนามได้กวาดล้างกองกำลังเขมรแดง ซึ่งกองทัพไทยอธิบายว่าเป็น “กองกำลังรักชาติกัมพูชา” ต่อสู้และถอยร่นมาประชิดชายแดนไทย-กัมพูชาในขณะนั้น ซึ่งสอดคล้องตามงานวิจัยของ Liamdee (2020) ว่ากองกำลังเขมรแดงวางกำลังอยู่กระจัดกระจายตลอดชายแดนไทย-กัมพูชาในเวลานั้น คำอธิบายของกรมทหารราบที่ 6 ว่ากลุ่มเขมรแดงเป็นกองกำลังรักชาตินั้นสื่อถึงสภาพการเมืองโลกคือการแตกกันของคอมมิวนิสต์เมื่อสาธารณรัฐประชาชนจีนผูกมิตรกับสหรัฐอเมริกา และนโยบายต่างประเทศของไทยในสงครามอินโดจีนครั้งที่สามที่สนับสนุนรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนซึ่งมีความใกล้ชิดกับกลุ่มเขมรแดง โดยการกวาดล้างเขมรแดงของกัมพูชาประชามันตีที่เป็นหุ่นเชิดของเวียดนาม ภายใต้การนำของนายเฮง สัมรินใน ค.ศ. 1985 ก่อนที่จะมีการนำแผนการทางทหารไปใช้ผลักดันกองกำลัง “ต่างชาติ” ที่ “รุกล้ำอธิปไตยของชาติ” ซึ่งอนุสรณ์สถาน พิพิธภัณฑ์ในกรมทหารราบที่ 6 ได้ระบุไว้ ในช่วงตุลาคม ค.ศ. 1986 - 30 กันยายน ค.ศ. 1987 และกรมทหารราบที่ 6 ภายใต้การบังคับบัญชาของกองกำลังสุรนารี ที่มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมการรักษาอธิปไตยในเขตอีสานใต้ของรัฐไทยถือว่า “ยึดที่หมายได้ในเวลาอันรวดเร็ว” และภารกิจในครั้งนี้ “ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างมาก”

รูปภาพที่ 1 คำบรรยายใต้ภาพในพิพิธภัณฑ์ทหาร กรมทหารราบที่ 6 ค่ายสรรพสิทธิประสงค์ที่กล่าวถึงสมรภูมิช่องบก

ที่มา: พิพิธภัณฑ์ทหาร กรมทหารราบที่ 6 ค่ายสรรพสิทธิประสงค์

Raymond (2000) กล่าวต่อไปอีกว่า กองทัพเวียดนามล่องเส้นเขตแดนอธิปไตยของไทยเข้ามาทางช่องบกเป็นระยะทางถึง 3 กิโลเมตร เพื่อเป็นการสกัดกั้นไม่ให้กองกำลังเขมรแดงที่อยู่ในพื้นที่ของไทยใช้เป็นช่องทางเดินทางกลับไปยังกัมพูชา ด้วยความหวั่นวิตกของคณะรัฐมนตรีตลอดจนข้าราชการระดับสูงของไทย แม้แต่นักการทูตอย่าง Sukhumbhand Paribatra (1984) ก็ยังคาดการณ์ว่ากองทัพเวียดนามอาจรุกกรานไทย ด้วยกองทัพเวียดนามในขณะนั้นมีผู้เชี่ยวชาญทางยุทธวิธีในการรบ แม้จะมีทหารเวียดนามในกัมพูชาอยู่ประมาณ 160,000 นายก็ตาม แต่ประกอบกับกองกำลังเวียดนามในสปป.ลาว และอาวุธที่สหรัฐอเมริกาเหลือทิ้งไว้ในเวียดนามใต้ก็ทำให้เวียดนามมีความได้เปรียบเป็นอย่างมาก ประกอบกับในเวลานั้นรัฐบาลเฮง สัมริน ภายใต้การสนับสนุนของเวียดนามได้สร้างรั้วทางทิศเหนือของประเทศตามแนวชายแดนกัมพูชา-ไทย และมีท่อนระเบิดฝังอยู่ราว 734 กิโลเมตร ช่องบกจึงอยู่ในสถานะที่เป็นพื้นที่อันตรายและพื้นที่แห่งความไม่แน่นอนด้วยเพราะมีค่ายผู้อพยพชาวกัมพูชาอยู่ตลอดแนวชายแดนในมุมมองของรัฐไทย (Raymond, 2020) แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี การโจมตีช่องบกเพื่อไล่ล่าเขมรแดงของเวียดนามก็ประสบอุปสรรคเมื่อเขมรแดงเองก็ได้รับ

การสนับสนุนจากรัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนและรัฐบาลไทยก็ฉวยโอกาสนี้ในการผลักดันทหารเวียดนามออกจากช่องบก

ดังที่กล่าวไปในส่วนบททวนวรรณกรรม แนวคิดเรื่องประวัติศาสตร์นั้นเป็นเรื่องของอดีต แต่อดีตสามารถนำมาเพิ่มมิติให้เป็นความทรงจำได้เมื่อมีการนำสิ่งที่ผู้คนประสบพบเจอในอดีตมาตีความร่วมกันกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งความหมายของช่องบกก็ยังคงถูกจำในฐานะพื้นที่สงคราม แต่ทว่าก็ถูกนิยามต่างออกไปในนามสามเหลี่ยมมรกตที่มีนัยด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและความร่วมมือในประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งครอบคลุมพื้นที่ซึ่งกว้างขึ้น ใน ค.ศ. 2000 ได้มีแผนงานจากรัฐบาลไทยในขณะนั้นโดยความร่วมมือกับรัฐบาล สปป.ลาว และกัมพูชาว่าพื้นที่สามเหลี่ยมมรกตจะเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาความเชื่อมโยงระหว่างประเทศทั้งภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Greater Mekong Subregion) และระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East West Economic Corridor) ซึ่งประกอบไปด้วยเจ็ดจังหวัดจากสามประเทศ อันประกอบไปด้วยสตึงเตรง พระวิหารและอุดรมิชัยจากกัมพูชา สาละวันและจำปาสักจาก สปป.ลาวและอุบลราชธานีและศรีสะเกษจากไทย (Ishida, 2012)⁷ ย่อมหมายความว่าพื้นที่ซึ่งเป็นจุดบรรจบกันของสามรัฐอธิปไตยในนามช่องบกถูกขยายออกไปอีกเจ็ดจังหวัดในสามประเทศซึ่งมีนัยเชิงพัฒนาเศรษฐกิจและความร่วมมือในด้านอื่นเช่น การคมนาคมขนส่ง การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและการท่องเที่ยว เมื่ออ้างตามรายงานของหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีและงานวิจัยของประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี (ขวลิต องควาณิช, 2553; กระทรวงการต่างประเทศ, 2555)

อย่างไรก็ตาม การประชาสัมพันธ์พื้นที่ซึ่งอดีตเป็นสมรภูมิที่ดุเดือดก็ไม่ได้หมายความว่า จะหายไปจากแผนพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ แม้ว่าจะมีแผนการพัฒนาความเชื่อมโยงระหว่างประเทศในส่วนอื่นที่ใกล้เคียงกัน นายศุภศิษย์ กอเจริญยศ ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเริ่มดำรงตำแหน่งนี้ใน ค.ศ. 2023 ในฐานะผู้ให้ข้อมูลซึ่งแม้ในปัจจุบันจะเป็นข้าราชการสังกัดกระทรวงมหาดไทย แต่ในอดีตก็เคยปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการทหารและคาบเกี่ยวกับช่วงสงครามอินโดจีนครั้งที่สามอีกด้วย ในทัศนะของผู้ว่าราชการจังหวัดและกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร อุบลราชธานีนั้นช่องบกยังมีความสำคัญในฐานะพื้นที่แห่งความทรงจำทางประวัติศาสตร์และจังหวัดควรพัฒนาศักยภาพทางด้านคมนาคมขนส่งและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และธรรมชาติ แม้ว่าในปัจจุบันจังหวัดจะมีแผนพัฒนาการค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านคือ สปป.ลาว และกัมพูชาในพื้นที่ซึ่งขยายตัวออกไป

⁷ หน่วยการปกครองของไทยกับกัมพูชาใช้คำว่าจังหวัดและอำเภอในความหมายเดียวกัน แต่ใน สปป.ลาว คำว่า แขวง จะหมายความว่า จังหวัดในภาษาไทยและเมืองจะหมายความว่าอำเภอ ในภาษาไทย

ภายในนามสามเหลี่ยมมรกตที่ไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่จุดพบกันของสามรัฐอธิปไตย การปฏิสัมพันธ์จึงปรากฏในช่องทางอื่น คือด้านตรวจคนเข้าเมืองถาวรที่บ้านช่องเม็ก อำเภอสิรินธรที่ติดกับบ้านวังเต่า เมืองโพนทอง สปป.ลาวที่อยู่ห่างจากช่องบกไปทางทิศเหนือเป็นระยะทาง 113 กิโลเมตรทางรถยนต์⁸ และแผนการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่หกที่อำเภอนาตาลกับเมืองละคอนเพ็ง แขวงสาละวันซึ่งอยู่ห่างจากช่องบกไปทางทิศเหนือเป็นระยะทาง 235 กิโลเมตร⁹ ในส่วนของการแลกเปลี่ยนสัมพันธ์กับกัมพูชา เนื่องจากช่องทางจุดผ่านแดนชั่วคราวช่องอานม้า¹⁰ อุบลราชธานี คืออำเภอน้ำยี่นและจอมกระแสนต์ของกัมพูชาที่อยู่ห่างจากช่องบกเป็นระยะทาง 58.8 กิโลเมตรนั้นยังไม่ได้ถูกยกระดับให้เป็นจุดผ่านแดนถาวร (Srisupan, 2020) จากการได้รับข้อมูลของเจ้าหน้าที่ที่ว่าการอำเภอน้ำยี่นในการประชุมเชิงปฏิบัติการสานสัมพันธ์ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงระหว่างเจ้าพนักงานในระดับอำเภอบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2023 และข้อมูลจากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานี การข้ามแดนในบริเวณดังกล่าวยังเป็นไปอย่างจำกัด เพราะยังไม่มีการปักปันเขตแดนกันอย่างชัดเจน ทำให้เกิดความวิตกในเรื่องการสูญเสียอำนาจอธิปไตยในพื้นที่ชายแดน

ในระดับการปกครองส่วนท้องถิ่น นางสาววาสนา คำโส ในฐานะนายกองค์การบริหารส่วนตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งรับผิดชอบในพื้นที่บริเวณเนิน 500 ในสมรภูมิช่องบกโดยตรงได้จัดการทำบุญประจำปีอยู่เป็นประจำ ในระหว่าง ค.ศ. 2015 และ 2016 ได้มีแนวคิดให้มีการสร้างอนุสาวรีย์ทหารที่เคยสู้รบในสมรภูมิช่องบกขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้ระลึกถึงวีรกรรมในอดีตเมื่อครั้งต่อต้านกองกำลังเวียดนามระหว่าง ค.ศ. 1986-1987 ด้วยเพราะในขณะนั้น ไม่มีอนุสาวรีย์ในพื้นที่ มีแต่เพียงแผ่นหินที่บอกเล่าเรื่องราวของทหารที่ชื่อ จำสับเอกสมชาย แก้วประดิษฐ์ ตั้งอยู่บริเวณธงชาติไทยที่เนิน 500 ที่จำสับเอกสมชายได้รับคำสั่งเข้าตีกองกำลังฝ่ายตรงข้ามแต่ถูกอาวุธโจมตีอย่างหนักจนกระทั่งเสียชีวิตและนับแต่นั้นเป็นต้นมาก็ปรากฏรูปปั้นของจำสับเอกสมชายในฐานะสัญลักษณ์แห่งความทรงจำที่สร้างโดยหน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่นตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานี (ชาติชยา ศึกษิต, 2558) และใน ค.ศ. 2020 ก็ยังปรากฏการวางพวงมาลา ณ อนุสาวรีย์ พันตรีอนุพงษ์ บุญยะประทีป ในฐานะนายทหารที่ต่อสู้ในสมรภูมิช่องบก บริเวณเนิน 500 ใกล้เคียงกันกับอนุสาวรีย์ของจำสับเอกสมชายอีกด้วย ในที่นี้ความทรงจำจึงปรากฏในรูปแบบอนุสาวรีย์ที่มีการบอกเล่าเรื่องราวในอดีตและความเป็นชาตินิยมให้กับผู้คนที่เดินทางมาเยี่ยมชม

⁸ โปรดดูแผนที่ที่ขั้วรถจากช่องบก ไปยังช่องเม็กจาก Google (2567)

⁹ โปรดดูแผนที่ที่ขั้วรถจากช่องบก ไปยังอำเภอนาตาลจาก Google (2567)

¹⁰ โปรดดูแผนที่ที่ขั้วรถจากช่องบก ไปยังช่องอานม้าจาก Google (2567)

ในปัจจุบันจากส่วนราชการไม่ว่าจะเป็นกองกำลังสุรนารีและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น (เกรียงเดช ปัญจกนกกุล, 2563)

ในความทรงจำของหน่วยงานทางด้านสาธารณสุข พื้นที่สามเหลี่ยมมรกตนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะการคมนาคมขนส่งผู้ป่วยจากกัมพูชาและสปป.ลาว เข้าสู่แหล่งบริการทางสาธารณสุขในอุบลราชธานี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ นายแพทย์มนต์ชัย วิวัฒนาสิทธิพิงค์ ที่มีประสบการณ์การรับราชการในโรงพยาบาลในหลายอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี ก่อนจะย้ายเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในอำเภอเมืองกล่าวถึงบรรยากาศในโรงพยาบาลน้ำยืนเมื่อครั้งสงครามอินโดจีนครั้งที่สามเพิ่งสิ้นสุดลงว่าอดีตนั้น จะมีผู้ป่วยที่ได้รับบาดเจ็บจากการทำมาหากินในเขตพื้นที่ชายแดนสามเส้าซึ่งติดกันกับไทย กัมพูชาและสปป.ลาว ในลักษณะโดนทุ่นระเบิดฝังดินแต่ในปัจจุบันกรณีคล้ายกันนี้ลดน้อยลงเป็นอย่างมาก และแม้จะมีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นในบริเวณช่องบกหรือพื้นที่ใกล้เคียง แต่ในโรงพยาบาลในอำเภอเดชอุดมซึ่งใกล้กับพื้นที่อำเภอน้ำยืนมากกว่าโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ในอำเภอเมืองมีศักยภาพมากพอที่จะรับมือกรณีดังกล่าว นอกจากนี้ ในฐานะบุคลากรรัฐทางสาธารณสุข การปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่เดินทางมาใช้บริการทางการแพทย์จาก สปป.ลาว และกัมพูชามีมากขึ้นโดยอาศัยช่องทางอื่นที่ไม่ใช่จุดปะทะกันของรัฐอธิปไตย คือช่องบกในอดีต ดังนั้น ความทรงจำของช่องบกในทัศนะของบุคลากรทางสาธารณสุขจึงยังคงเป็นพื้นที่แห่งสงครามมากกว่าพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างจากช่องเม็กที่มีเส้นทางคมนาคมสะดวก เช่น ผู้ใช้บริการโรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนในอุบลราชธานี จากสปป.ลาว เดินทางผ่านจุดผ่านแดนถาวรบริเวณช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จากสถิติของกระทรวงสาธารณสุขว่าด้วยชาวลาวที่มาใช้บริการโรงพยาบาลในจังหวัดอุบลราชธานีทั้งรัฐและเอกชน ใน ค.ศ. 2015 มีจำนวนผู้ใช้บริการ 16,156 คน ใน ค.ศ. 2015 มี 13,383 คน ในปี ค.ศ. 2017 มี 15,116 คนและใน ค.ศ. 2019 ก่อนที่จะมีการปิดชายแดนมีทั้งสิ้น 16,098 คน (สมหมาย ชินนาค และกาญจนา ชินนาค, 2566) และชาวกัมพูชาเป็นจำนวนมากได้อาศัยช่องทางที่ด่านผ่านแดนถาวรทั้งบริเวณช่องจอมในจังหวัดสุรินทร์และช่องสง่าในศรีสะเกษ โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่องทางจากบริเวณช่องจอมที่อำเภอกาบเชิงจังหวัดสุรินทร์เพื่อมาใช้บริการสาธารณสุขในจังหวัดอุบลราชธานี ตัวเลขโดยประมาณในปี ค.ศ. 2019 ย้อนหลังไปจะมีชาวกัมพูชาราว 17,000 คนต่อปีใช้บริการโรงพยาบาลรัฐ เช่น สรรพสิทธิประสงค์ หรือโรงพยาบาลเอกชน เช่น อุบลรักษ์ ธนบุรี (สมหมาย ชินนาค และกาญจนา ชินนาค, 2566) ความพยายามในการส่งเสริมความทรงจำในพื้นที่ซึ่งอยู่บนจุดปะทะกันที่ชายแดนสามเส้าอาจไม่ได้มีความสำคัญเร่งด่วนเท่ากับการสนับสนุนระบบสาธารณสุขปกเื้อในพื้นที่อื่น เช่น อำเภอสิรินธรที่อยู่ทางเหนือของอำเภอน้ำยืน อำเภอนาตาลที่มีแผนการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่หก ชายแดนไทย-ลาวที่จังหวัดอำนาจเจริญ

และมุกดาหาร รวมไปถึงจนถึงพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชาบริเวณจังหวัดศรีสะเกษและสุรินทร์ ที่ครอบคลุมพื้นที่ของสามเหลี่ยมมรกตซึ่งจุดนี้มีความแตกต่างจากมุมมองของเจ้าพนักงาน รัฐบาลตั้งจะได้กล่าวในส่วนต่อไป

4. ความทรงจำของภาคเอกชนและคนเมืองชายแดน: การ(ไม่)ปะติดปะต่อความทรงจำ

เมื่อมีการประกาศนโยบายที่ต้องการเปลี่ยนสนามรบในอินโดจีนให้เป็นสนามการค้า รัฐบาลไทยได้มีการประกาศนโยบายดังกล่าวต่อภาคเอกชน (ศิริสุตา แสนอิว, 2562) แต่บทความวิจัยชิ้นนี้เสนอว่าข้อมูลที่ถ่ายทอดสู่ประชาชนในพื้นที่ยังเป็นไปอย่างจำกัด เมื่อแผนการที่จะส่งเสริมสามเหลี่ยมมรกตโดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนสามเสาไม่ประสบความสำเร็จ แต่ไปพัฒนาเติบโตในพื้นที่อื่นก็ไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ภาคเอกชนและประชาชนเข้าใจถึงสถานภาพของโครงการในปัจจุบัน

ใน ค.ศ. 1988 พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีไทยในขณะนั้นได้เดินทางเยือนกรุงมอสโก สหภาพโซเวียต ทำให้ภาพลักษณ์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับโซเวียตนั้นดีขึ้น (Unger, 2015) ในขณะเดียวกันรัฐบาลเวียดนามก็ได้ประกาศว่าจะได้เริ่มถอนทหารออกจาก กัมพูชา และหลังจากนั้นไทยได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายใน คือมีการเลือกตั้ง ครั้งใหม่และได้นายกรัฐมนตรีคนใหม่ คือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่ได้ประกาศคำขวัญที่ ต้องการเปลี่ยนสนามรบในอินโดจีนให้กลายเป็นสนามการค้า (Phonpraphai, 2021)

ในภาพรวม ค.ศ. 2019 ปริมาณการค้าชายแดนระหว่างไทยกับสปป.ลาว มีมูลค่า 197,446.53 ล้านบาท (กระทรวงพาณิชย์, 2563) สินค้าส่งออกที่สำคัญจากไทย คือ น้ำมัน เชื้อเพลิง ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรและอุตสาหกรรม สินค้านำเข้าที่สำคัญจาก สปป.ลาว สู่ไทย คือ เชื้อเพลิง ทองคำ ทองแดง พืชผัก และอุปกรณ์ไฟฟ้า เช่น โทรศัพท์ วิทยุ และโทรทัศน์ (กระทรวงพาณิชย์, 2563) ด้านหนองคาย-เวียงจันทน์ซึ่งมีมูลค่าคิดเป็น 59,302.69 ล้านบาท มีมูลค่าสูงสุดในบรรดาจุดผ่านแดนถาวรไทย-ลาว และจังหวัดอุบลราชธานีที่จุดผ่านแดนถาวร ด่านช่องเม็ก-วังเตามีศักยภาพตามมาเป็นอันดับที่สี่ของมูลค่าการค้าไทย-ลาว (กระทรวงพาณิชย์, 2565) ในขณะเดียวกันมูลค่าส่งออกระหว่างไทยกับกัมพูชาใน ค.ศ. 2020 คิดเป็น 133,046 ล้านบาท สินค้านำเข้ามีมูลค่า 23,001 ล้านบาท ใน ค.ศ. 2021 มูลค่าส่งออกคิดเป็น 143,115 ล้านบาทและนำเข้าคิดเป็น 25,989 ล้านบาทในภาพรวม ด้านการค้าที่มีมูลค่า โดยรวมสูงสุด 5 อันดับแรกประกอบไปด้วยด่านอรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ด้านคลองใหญ่ จังหวัดตราด ด้านจันทบุรี จังหวัดจันทบุรี ด้านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ และด่านช่องสะง่า จังหวัดศรีสะเกษ และที่น่าสนใจคือ จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งติดกับจังหวัดพระวิหารไม่ติดอันดับ

หนึ่งในห้าเนื่องจากจุดผ่านแดนยังเป็นเพียงด่านประเพณี (กระทรวงพาณิชย์, 2565) ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการยกระดับการพัฒนาและการค้าของพื้นที่บริเวณสามเหลี่ยมมรกตหรือช่องบกกที่เป็นบริเวณชายแดนสามเสา

พื้นที่ช่องบกกซึ่งเป็นบริเวณติดกันของสามรัฐอธิปไตย อันประกอบไปด้วย อำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานีของไทย เมืองมูนปะโมก แขวงจำปาสักของสปป.ลาว และอำเภอจอมกระสานต์ จังหวัดพระวิหารของกัมพูชา เมื่อสงครามเย็นสิ้นสุดลงและรัฐไทยมีท่าทีสนับสนุนการค้าการลงทุนในสปป.ลาว และกัมพูชา พื้นที่ช่องบกกจึงได้รับการขนานนามอีกครั้งใหม่ว่าเป็นสามเหลี่ยมมรกตและมีการสร้างศาลารวมใจ ณ จุดที่สามประเทศมาบรรจบกัน เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งความร่วมมือและความสัมพันธ์อันดีในอนาคต (Supatn, 2012) ด้วยนัยที่พื้นที่ดังกล่าวมีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่มีสีเขียว จึงใช้ชื่อว่าสามเหลี่ยมมรกตที่แปลว่าสีเขียวรัฐสามรัฐมาบรรจบกันและกินพื้นที่นอกจากบริเวณเนิน 500 ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยี่น ก็ขยายไปครอบคลุมอุบลราชธานีทั้งจังหวัดและอีกสามจังหวัดทางทิศตะวันตก คือ ศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์

ถึงแม้กระนั้นก็ดีก็ยังปรากฏแผนการส่งเสริมการลงทุน การแลกเปลี่ยนทางการค้าและการท่องเที่ยวในพื้นที่ ณ จุดที่สามรัฐอธิปไตยบรรจบกัน เช่น แผนการสร้างสนามกอล์ฟสามแผ่นดินที่ผ่ายกัมพูชาเสนอ ตลอดจนตลาดรับรองสินค้าจากทั้งสามประเทศ แต่ท้ายที่สุดแล้วแผนพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวก็ไม่อาจจะบรรลุผลลัพธ์ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจเท่าที่ควร หากจะเทียบกับพื้นที่ซึ่งเป็นจุดบรรจบของสามรัฐอธิปไตยในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง คือ สามเหลี่ยมทองคำทางตอนเหนือของไทย ซึ่งเมียนมา ไทยและสปป.ลาวมีพื้นที่ชายแดนติดต่อกัน (Ishida, 2012) สาเหตุความร่วมมือทางเศรษฐกิจของสามเหลี่ยมมรกตซึ่งเคยเป็นพื้นที่สู้รบในสมรภูมิช่องบกกไม่ประสบความสำเร็จเป็นเพราะว่า ประการแรกพื้นที่ดังกล่าวยังขาดสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และถนนหนทางที่มีความสะดวกเข้าถึงได้ง่ายซึ่งเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการขนส่งไม่ใช่แค่เฉพาะฝั่งไทย แต่ฝั่งสปป.ลาว และกัมพูชาก็ไม่มีถนนหนทางที่สะดวกเข้ามาบริเวณชายแดนสามเสาเช่นกัน เมื่อถามถึงความทรงจำในอดีตเมื่อครั้งที่สงครามอินโดจีนครั้งที่สามเพิ่งสิ้นสุดลง หนึ่งในสมาชิกของสภาหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีได้บอกเล่าถึงประสบการณ์การค้าชายที่ช่องบกกว่าในอดีตที่กินเวลาคาบเกี่ยวก่อนมีนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าเมื่อ ค.ศ. 1989 พื้นที่ชายแดนสามเสามีภาพลักษณ์ของการขนส่งสินค้าผิดกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งการค้าไม้เถื่อนจากกัมพูชา ภาพลักษณ์ของการค้าไม้เถื่อนข้ามชาติได้รับการยืนยันจากผู้ให้ข้อมูลอีกหนึ่งคนที่เคยเป็นอดีตทหารประจำการในพื้นที่ ช่องบกกเมื่อ ค.ศ. 1991 หลังจากปลดจากกองประจำการได้ประกอบอาชีพเป็นรปภ.ในอำเภวารินชำราบได้ให้ข้อมูลว่าช่วงระยะดังกล่าวตนเคยได้ยินและพบเห็นการขนไม้ในฐานะสินค้า

ข้ามแดนจริง ประเด็นการขนส่งไม้เถื่อนจากกัมพูชามายังฝั่งไทยถูกสะท้อนในบทความวิชาการชาวต่างประเทศอย่าง Daniel Unger (2015) ว่านักธุรกิจสัญชาติไทยมีความเกี่ยวข้องกับนักการเมืองกัมพูชาที่จะช่วยอำนวยความสะดวกในเรื่องการขนส่งไม้ข้ามชายแดนมายังฝั่งไทย ตั้งแต่ก่อนการเข้าไปของกองกำลังรักษาสันติภาพใน ค.ศ. 1991 และพื้นที่เป้าหมายอยู่บริเวณตะวันออกเฉียงเหนือของกัมพูชาซึ่งเป็นพื้นที่สามเหลี่ยมมรกต

ในความทรงจำของนายเอ (นามสมมติ) ในฐานะเยาวชน เพศชายที่เกิดเมื่อ ค.ศ. 1997 และเติบโตในพื้นที่ตำบลโดมประดิษฐ์ อำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานี ช่องบกถูกอธิบายในฐานะพื้นที่สู้รบ ซึ่งนายเอก็ฟังคำบอกเล่าจากผู้เป็นยายวัย 73 ปีของตนว่าเป็นการต่อสู้ระหว่างกองทัพไทยกับกัมพูชา แต่ก็ไม่ได้รับรายละเอียดว่าเป็นกัมพูชาฝ่ายที่ได้รับการสนับสนุนจากเวียดนามในขณะนั้น และในขณะเดียวกันกองทัพไทยก็สนับสนุนกองกำลังทหารจากกัมพูชากายไตชื่อเขมรแดง

รองประธานหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานีและคณะได้ให้ข้อมูลว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการเข้าไปลงทุน ภาคเอกชนจึงเลือกที่จะลงทุนในเส้นทางที่มีความสะดวกมากกว่า เช่น การขนส่งจากอุบลราชธานีสู่แขวงจำปาสักของ สปป.ลาว ผ่านด่านช่องเม็ก-วังเต่า ก่อสร้างโรงงานผลิตไฟฟ้าจากพลังงานลมในเมืองดากจิง แขวงเซกองที่ติดกับประเทศเวียดนามก็ยังใช้วิธีการขนส่งวัตถุดิบผ่านช่องเม็กของจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเดินทางผ่านไปยังจำปาสักและเซกอง เนื่องจากเส้นทางคมนาคมนั้นมีความเหมาะสมมากกว่าที่จะส่งจากเวียดนามแล้วเข้าสู่เซกองโดยตรง ดังนั้น ในมุมมองของเอกชนสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานมีความสำคัญมากต่อการตัดสินใจลงทุน ในประเด็นเรื่องเส้นทางคมนาคม แม้แต่อดีตนายทหารที่เคยประจำการอยู่บริเวณช่องบกและปัจจุบันปลดประจำการและประกอบอาชีพอยู่ในวารินชำราบ อุบลราชธานี รวมถึงเยาวชนรุ่นใหม่วัย 25 ปีที่มีภูมิลำเนาอยู่อำเภอน้ำยี่นก็ยืนยันว่าเส้นทางคมนาคมขนส่งไปสู่เนิน 500 และการยกระดับพื้นที่ช่องบกขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ก็ถือว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญ

นอกจากนี้ แม้ว่าพื้นที่ดังกล่าวจะมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านพันธุ์ไม้และสัตว์ป่า และมีศักยภาพที่จะสนับสนุนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นายเอได้ให้ข้อมูลว่าฝั่งไทยเองก็เป็นพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ายอดโดม และกรมป่าไม้ของรัฐไทยยังแสดงความเห็นที่ไม่สมควรจะส่งเสริมให้พื้นที่ดังกล่าวเป็นแหล่งท่องเที่ยวเนื่องจากส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ (ศิริสุตา แสนอิ้ว, 2562) ซึ่งเหตุผลข้อนี้ได้รับการสนับสนุนข้อมูลจากสำนักงานพาณิชย์จังหวัดอุบลราชธานีเพิ่มเติมจากการทบทวนวรรณกรรมอีกด้วย ประการที่สามในพื้นที่ฝั่งกัมพูชายังปรากฏว่ามีกับระเบิดที่ยังไม่ได้ทำการกู้ยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้อาจเป็นอันตรายต่อผู้ทำการสัญจร เมื่อต้องมีการแลกเปลี่ยน (Liamdee, 2020) จากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากกองอำนวยการรักษาความมั่นคง

ภายในราชอาณาจักร กับระเปิดไม่ได้มีเพียงแคในฝั่งกัมพูชาเท่านั้น แต่ยังมีในฝั่งไทยอีกด้วย เนื่องจากในช่วงการสู้รบไม่ใช่แค่ทหารกัมพูชา และเวียดนามที่วางกับระเบิด แต่ทหารไทยก็วางด้วยเช่นกัน ในการเก็บกู้กับระเบิดต้องใช้งบประมาณเป็นจำนวนมากและต้องอาศัยความร่วมมือทั้งสามประเทศไม่ใช่แค่ประเทศใดประเทศหนึ่ง ข้อมูลในส่วนนี้ได้รับการสนับสนุนจากนายเอ ในฐานะคนรุ่นใหม่ เขากล่าวว่าพื้นที่ช่องบก โดยเฉพาะเนิน 500 นั้นมีภาพลักษณะเป็นพื้นที่อันตรายและเคยมีประชาชนได้รับบาดเจ็บจากกับระเบิดขณะหาของป่า จนแทบจะไม่มีใครสนับสนุนให้บุตรหลานของตนเดินทางไปใกล้บริเวณดังกล่าว เมื่อเป็นเช่นนี้ในฐานะคนในท้องถิ่นชายแดนไทย-ลาว-กัมพูชาจึงไม่ปะติดปะต่อ ซึ่งแตกต่างจากพื้นที่ชายแดนไทย-ลาวในจุดอื่น เช่น ช่องเม็ก-วังเต่า หรือโขงเจียม-ชะนะสมบูน ที่มีการติดต่อสัมพันธ์ของผู้คนโดยตลอด (Wisaijorn, 2021)

ประการที่สี่ ภาวะเปียบในด้านการขนส่งของทั้งไทย สปป.ลาว และกัมพูชามีความแตกต่างกัน เช่น การขนส่งมันสำปะหลังไปยัง สปป.ลาว ฝั่งสปป.ลาว พร้อมจะส่งออกจากทุกแขวง แต่ฝั่งไทยอนุญาตให้นำเข้าและส่งออกได้จังหวัดละหนึ่งจุดผ่านแดน ซึ่งอุบลราชธานีใช้จุดผ่านแดนถาวรที่ด่านช่องเม็กที่ติดกับแขวงจำปาสัก อย่างไรก็ตาม อุบลราชธานีมีพื้นที่ซึ่งติดกับแขวงใน สปป.ลาว อีกสองแขวงคือ ทั้งสะหวันนะเขตและสาละวัน ทำให้การขนส่งมันสำปะหลังทำได้เพียงแคผ่านช่องเม็กเข้าสู่แขวงจำปาสักเพียงจุดเดียว และยังไม่ได้มีการพูดคุยอย่างเป็นทางการเพื่อแสวงหาทางออกในการสนับสนุนให้พื้นที่ดังกล่าวพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ คำอธิบายดังกล่าวเป็นคำอธิบายที่ได้ข้อมูลจากภาคธุรกิจของรัฐไทย ทั้งในระดับรัฐบาลและท้องถิ่นซึ่งระบุถึงสาเหตุของความไม่ประสบความสำเร็จในแง่ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของสามรัฐอธิปไตย ประการที่ห้า ปัญหาการปักปันเขตแดนระหว่างไทยและกัมพูชา นับตั้งแต่พื้นที่ช่องสะง่า จังหวัดศรีสะเกษมาจนถึงอำเภอน้ำยืนจังหวัดอุบลราชธานียังคงไม่มีความชัดเจน ทำให้มีปัญหารื่องความวิตกกังวลในการละเมิดบูรณภาพแห่งดินแดนระหว่างไทยและกัมพูชา ผลกระทบที่ตามมาคือ ที่บริเวณด่านช่องอานม้า อำเภอน้ำยืนที่ติดกับอำเภอมะนังจังหวัดอุบลราชธานีไม่สามารถมีจุดผ่านแดนถาวรได้ ทำให้ชาวกัมพูชาที่ต้องการเดินทางเข้ามายังประเทศไทย ลักเข้ามายังตัวเมืองอุบลราชธานีต้องเดินทางผ่านจุดผ่านแดนช่องสะง่า อำเภอกุสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ด้วยอุปสรรคทั้งห้าประการที่กล่าวมานี้ทำให้พื้นที่ช่องบกยากที่จะเป็นชายแดนที่จะมีการติดต่อถึงกันและกัน เมื่อเทียบกับพื้นที่ชายแดนในส่วนอื่นของสามเหลี่ยมมรกตที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีทั้งจังหวัดและศรีสะเกษ การบอกเล่าข้อมูลเชิงนโยบายก็ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นได้

5. สรุป

ช่องบก เป็นพื้นที่การศึกษาในบทความชิ้นนี้ ในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ซึ่งรู้จักกันในชื่อสามเหลี่ยมมรกต ซึ่งมีนัยของความร่วมมือทางเศรษฐกิจ พื้นที่บริเวณนี้เป็นชายแดนระหว่างรัฐอธิปไตยสามแห่ง คือ ไทย กัมพูชา และสปป.ลาว ในไทยเป็นพื้นที่ของอำเภอน้ำยี่น จังหวัดอุบลราชธานี ในสปป.ลาว คือ เมืองมูนปะโมก แขวงจำปาสัก ส่วนกัมพูชา คือ จอมกระสานต์ จังหวัดพระวิหาร ปัจจุบันช่องบกบริเวณชายแดนสามเสาแทบจะไม่มี ความสำคัญในการเติบโตทางเศรษฐกิจ การบันทึกความทรงจำของทั้งหน่วยงานภาครัฐและ เอกชนมีความหลากหลายและขาดความปะติดปะต่อ แม้หน่วยงานภาครัฐเองก็ยังมี ความแตกต่าง ในงานวิจัยระดับชาติว่าด้วยความสัมพันธ์ไทย-สปป.ลาว และไทย-กัมพูชาแทบจะไม่ได้ กล่าวถึงการสู้รบในสมรภูมิช่องบกเลย แต่หน่วยงานภาครัฐในระดับจังหวัดยังคงกล่าวถึง สมรภูมิช่องบกว่ามีความสำคัญในฐานะพื้นที่แห่งความทรงจำเชิงประวัติศาสตร์และยังยืนยันว่า ควรส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในลักษณะพื้นที่แห่งความทรงจำในอดีตเพื่อพัฒนาเป็น แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติก็ยังมีศักยภาพ ในการพัฒนาในอนาคต ในขณะที่ภาคเอกชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งหอการค้าจังหวัดอุบลราชธานี นั้นเสนอว่าการพัฒนาเศรษฐกิจสามเหลี่ยมมรกตไม่จำเป็นต้องผูกติดกับพื้นที่ชายแดนเป็น สำคัญหากแต่สามารถขยายการพัฒนาออกไปยังจังหวัดใกล้เคียงได้ เนื่องจากพื้นที่ช่องบก ขาดถนนหนทางที่สะดวกในการเดินทาง และร่องรอยการสู้รบทั้งการฝังกับระเบิดก็ยังไม่ ได้มีการเก็บกู้

ถึงอย่างนั้นก็ บทความวิจัยชิ้นนี้เสนอว่าการรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลายเป็น สิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งในการบันทึกความทรงจำทั้งจากหน่วยงานภาครัฐ สภาหอการค้าในฐานะ เอกชน รวมถึงประชาชนในพื้นที่ การเมืองเรื่องความทรงจำมีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ แต่ความทรงจำคือ ประวัติศาสตร์ที่ต้องตีความให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน บทความ ฉบับนี้เสนอว่าหากหน่วยงานภาครัฐต้องการส่งเสริมเศรษฐกิจโดยใช้การเมืองเรื่องความทรงจำ รัฐไทยควรเป็นฝ่ายเริ่มต้นในการส่งเสริมการพัฒนาสาธารณูปโภคและเส้นทางคมนาคมเข้าสู่ อำเภอน้ำยี่น การสร้างความทรงจำพื้นที่ชายแดนควรเปิดกว้างและมีความยืดหยุ่นในการ เปลี่ยนผ่านความทรงจำควรเคารพเสียงจากตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใช่รัฐที่มีแตกต่าง หลากหลายมากยิ่งขึ้นและเปิดเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อโอกาสในการสร้างพื้นที่ แห่งเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในเมืองชายแดนในอนาคตระหว่างอุบลราชธานีของไทย จำปาสัก ของสปป.ลาว และพระวิหารของกัมพูชา

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- Google. (2567). [นำทางด้วย Google Map โดยขับรถจากช่งบไปย่งช่งเม็ก]. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2567, จาก <https://maps.app.goo.gl/hyWJ8TxLNJ6YUiWA6>
- Google. (2567). [นำทางด้วย Google Map โดยขับรถจากช่งบไปย่งช่งอานม้า]. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2567, จาก <https://maps.app.goo.gl/27SGjBhqpkvtPpDR8>
- Google. (2567). [นำทางด้วย Google Map โดยขับรถจากช่งบไปย่งอำเภอนาตาล]. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2567, จาก <https://maps.app.goo.gl/fQZTp7zmpZ9tRHTt5>
- Pantip. (2556). *สมรภูมิช่งบกับเวียดนามบุกไทยที่แท้จริง*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2567, จาก <https://pantip.com/topic/30879939>
- กระทรวงการต่างประเทศ. (2555). *การทำความตกลงโครงการ PD 577/10 Rev. 1(F) Management of the Emerald Triangle Protected Forests Complex to Promote Cooperation for Transboundary Biodiversity Conservation between Thailand, Cambodia, and Laos (Phase III)*. สืบค้นเมื่อ 12 มิถุนายน 2567, จาก https://resolution.soc.go.th/PDF_UPLOAD/2555/9930219923.pdf
- กระทรวงพาณิชย์. (2563). *สถานการณ์การค้าชายแดนระหว่างไทยและสปป.ลาวในปัจจุบัน*. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2566, จาก <https://www.itd.or.th/wp-content/uploads/2020/10/itdevent30102020-02.pdf>
- กระทรวงพาณิชย์. (2565). *ภาพรวมการค้าชายแดนและการค้าผ่านแดนของไทย*. สืบค้นเมื่อ 12 ธันวาคม 2566, จาก [https://www.dft.go.th/Portals/3/1.%20ภาพรวม%20ธันวาคม%2064\(%2028%20มค.65\).pdf](https://www.dft.go.th/Portals/3/1.%20ภาพรวม%20ธันวาคม%2064(%2028%20มค.65).pdf)
- เกรียงเดช ปัญจนกกุล. (2563). *พิธีวางพวงมาลารำลึก สมรภูมิช่งบ (เนิน 500) ปี 2563*. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2567, จาก <https://www.guideubon.com/2.0/ubon-news/500-2563/>
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์. (2531). *ไทยกับเพื่อนบ้านในอินโดจีน*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- ชวลิต องควาณิช. (2553). *เปิดประตูสู่กลุ่มประเทศอินโดจีนและจีนตอนใต้ด้วยสภาพเศรษฐกิจทั่วไปของชายแดนไทย-ลาวเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ประชาคมอาเซียน*. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

- ชาติขยา คีภษิต. (2558). *รูปปั้นจำสมชาย: ก้าวแรกแห่งอนุสรณ์สถานแห่งการสู้รบที่สมรภูมิต้องบก*. สืบค้นเมื่อ 1 เมษายน 2567, จาก <https://life-tmac.blogspot.com/2015/01/blog-post.html>
- ชินวัฒน์ แม่นเดช. (2544). *ความสัมพันธ์ลาว-ไทย ศึกษาพัฒนาการนโยบายของลาวจากปี ค.ศ. 1975-2001* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดาวมาศ อิมสำราญรัชต์. (2535). *การเมืองในระบบราชการไทยในความสัมพันธ์กับต่างประเทศ: ศึกษากรณีพหุปัญหา “สามหมู่บ้าน” ระหว่างไทยกับลาว* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธนวรรณ เหล็กงาม. (2547). *ความสัมพันธ์จีน-เวียดนามก่อนและหลัง “สงครามสั่งสอน” ค.ศ. 1979* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภรณ์พรรณ สุขสวัสดิ์. (2530). *อุปสรรคในความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหภาพโซเวียต ในยุคหลังสงครามอินโดจีนครั้งที่ 2* (รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิรัช ร่วมพงษ์พัฒนา. (2531). *ปัญหาข้อขัดแย้งไทย-ลาว ในช่วงปี พ.ศ. 2518-ปัจจุบัน* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ศิริสุดา แสนอิ้ว. (2562). *บทบาทของตัวแสดงภายในประเทศที่ไม่ใช้รัฐกับนโยบายด้านเศรษฐกิจของไทยต่อลาว* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมหมาย ชินนาค, และกาญจนา ชินนาค. (2566). *บริการสุขภาพข้ามแดนในเขตอีสานใต้ ทามกลางสถานการณ์และบริบทที่เกี่ยวข้องของประเทศต้นทาง (กัมพูชาและสปป.ลาว)*. *วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 19(1), 128-157. สืบค้นเมื่อ 1 ธันวาคม 2564, จาก https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jla_ubu/article/view/263875
- สุธิตา ตันเลิศ. (2541). *ไกสอน พมวิหาน กับพัฒนาการสังคมนิยมลาวระหว่าง ค.ศ. 1975-1986* (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุรัชย์ ศิริไกร. (2527). *สาเหตุของการกระทบกระทั่งตามพรมแดนไทย-ลาว: 1975-1981*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2559). *นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ทำกรณีศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2560). *นโยบายต่างประเทศไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น: ทำกรณีศึกษาเปรียบเทียบ นโยบายของไทยต่อลาว*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

- สุวัฒน์ ทาสุนธ. (2558). การใช้อำนาจทางการเมืองของเขมรแดงกลุ่มปัญญาชนปารีส ค.ศ. 1975-1979. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 37(2), 103-139. สืบค้นเมื่อ 11 ธันวาคม 2565, จาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jasu/article/download/238661/163111/816968>
- แสงเพชร อุทัย. (2547). *ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับเวียดนาม (ค.ศ. 1975-1997)* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London & New York: Verso.
- Balthrop, V. W., Blair, C., & Michel, N. (2010). The Presence of the Present: Hijacking “the good war”? *Western Journal of Communication*, 74(2), 170-207. Retrieved December 12, 2022, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10570311003614500>
- Biesecker, B. A. (2002). Remembering World War II: The Rhetoric and Politics of National Commemoration at The Turn of The 21st Century. *Quarterly Journal of Speech*, 88(4), 393-409. Retrieved December 11, 2022, from <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00335630209384386>
- Blair, C., Dickinson, G., & Ott, B. L. (2010). Introduction: Rhetoric/memory/place. In Blair, C., Dickinson, G., & Ott, B. L. (Ed.). *Places of Public Memory: The Rhetoric of Museums and Memorials* (pp. 1-54). Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Chandler, D. (2008). *A History of Cambodia*. New York & London: Routledge.
- Cima, R. J. (1990). Vietnam in 1989: Initiating the Post-Cambodia Period. *A Survey of Asia in 1989: Part I*, 30(1), 88-95. Retrieved December 11, 2022, from <https://www.jstor.org/stable/2644777>
- Confino, A. (1997). Collective Memory and Cultural History: Problems of Method. *The American Historical Review*, 102(5), 1386-1403. Retrieved December 11, 2022, from <https://www.jstor.org/stable/2171069>

- Dommen, A. J. (1985). Laos in 1985: The Year of Census. *A Survey of Asia in 1985: Part I*, 26(1), 112-117. Retrieved December 10, 2022, from <https://www.jstor.org/stable/2644099>
- Evans, G. (2002). *A Short History of Laos: The Land in between*. Australia: Allen & Unwin.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory* [La Mémoire collective] (Cosser, L. A. (Trans.)). Chicago: University of Chicago Press. (1950).
- Herz, J. (1975). Korea and Germany as Divided Nations: The Systemic Impact. *Asian Survey*, 15(11), 957-970. Retrieved February 17, 2014, from <https://www.jstor.org/stable/2643550>
- Ishida, M. (2012). Development of Five Triangle Areas in the Greater Mekong Subregion. In Ishida, M. (Ed.). *Five Triangle Areas in the Greater Mekong Subregion, BRC Research Report* (pp. 1-31). Bangkok: Bangkok Research Center, IDE-JETRO.
- Jiwalai, R. (1994). *Thai Foreign Policy towards Laos 1975-1990* (Doctoral dissertation), University of Hawaii.
- Kiernan, B. (1998). *The Pol Pot Regime: Race, Power, And Genocide in Cambodia Under the Khmer Rouge, 1975-79*. New Haven, Yale University Press.
- Koczanowicz, L. (1997). Memory of Politics and Politics of Memory. Reflections on the Construction of the Past in Post-totalitarian Poland. *Studies in East European Thought*, 49(4), 259-270. Retrieved December 12, 2022, from <https://www.jstor.org/stable/20099653>
- Lawrence, M.A. (2008). *The Vietnam War: A Concise International History*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Li, Q. (2003). *Thailand and China in Greater Mekong Subregion (GMS) Economic Cooperation* (Master's thesis), Chulalongkorn University.
- Liamdee, K. (2020). *On The Move Across Phnom Dangrek: Mobilities and Silences in the Thai-Cambodian Borderland* [Doctoral dissertation], University of Washington.

- Meesuwan, S. (2023). The Impact of the Collective Memory on Thailand's Involvement in the Belt and Road Initiative. *Journal of Liberty and International Affairs*, 9(2), 22-34. Retrieved May 1, 2024, from <https://e-jlia.com/index.php/jlia/article/view/963>
- Neher, C. (1988). Thailand in 1987: Semi-Successful Semi-Democracy. *Asian Survey*, 28(2), 192-201. Retrieved May 22, 2023, from <https://www.jstor.org/stable/2644820>
- Ngaosyvathn, P. (1985). Thai-Lao Relations: A Lao View. *Asian Survey*, 25(12), 1242-1259. Retrieved February 14, 2014, from <https://www.jstor.org/stable/2644284>
- O'Dowd, E. C. (2007). *Chinese Military Strategy in the Third Indochina War: The Last Maoist War*. Oxon & New York: Routledge.
- Oldfield, D. (1998). *The Restructuring of Thailand's Foreign Policy Towards Laos, 1988-1991* (Doctoral dissertation), Northern Illinois University.
- Paribatra, S. (1984). Strategic implication of the Indochina conflict: Thai perspective. *Asian Affairs*, 11(3), 28-46. Retrieved March 14, 2014, from <https://www.jstor.org/stable/30171967>
- Phonprapai, S. (2021). *Battlefield to Marketplace: Responses to Thailand's Major Policy Change*. Bangkok: International Studies Center, Ministry of Foreign Affairs, Kingdom of Thailand.
- Phuangkasem, C. (1984). *Thailand's Foreign Relations, 1964-1980*. Singapore: Institute of Southeast Asia Studies.
- Raymond, G. V. (2020). Strategic Culture and Thailand's Response to Vietnam's Occupation of Cambodia, 1979-1989: A Cold War Epilogue. *Journal of Cold War Studies*, 22(1), 4-45. Retrieved June 9, 2023, from <https://direct.mit.edu/jcws/article-abstract/22/1/4/13841/Strategic-Culture-and-Thailand-s-Response-to?redirectedFrom=fulltext>
- Resende, E., & Budryte, D. (2014). Introduction. In Resende, E., & Budryte, D.(Eds.). *Memory and Trauma in International Relations: Theories, Cases and Debates* (pp. 1-12). Oxon: Routledge.

- Schwartz, B. (1982). The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory. *Social Forces*, 61(2), 374-402. Retrieved December 12, 2023, from <https://www.jstor.org/stable/2578232>
- Srisupan, P. (2020). Roles and Actions of State Agencies On Border Area Development: A Case Study of Chong Ahn Ma Checkpoint for Border Trade, Thailand. *Journal of Mekong Societies*, 16(3), 116-134. Retrieved February 3, 2023, from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/mekongjournal/article/view/241815>
- Sturken, M. (1997). *Tangled memories: The Vietnam War, the AIDS epidemic, and the politics of remembering*. Berkeley: University of California Press.
- Supatn, N. (2012). Regional Development of the Golden and Emerald Triangle Areas: Thai Perspective. In Ishida, M. (Ed.). *Five Triangle Areas in the Greater Mekong Subregion, BRC Research Report* (pp. 168-209). Bangkok: Bangkok Research Center, IDE-JETRO.
- Tai, N. A. (2009). *Thai-Vietnamese Relations During the First Indochina War (1946-1954)* (Master's thesis), Chulalongkorn University.
- Taylor, K. W. (2013). *A History of the Vietnamese*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Theeravit, K., & Semyeam, A. (2002). *Thai-Lao Relations in Laotian Perspective* (Jayanam, S. (Trans.)). Bangkok: The Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University.
- Thelen, D. (1989). Memory and American History. *The Journal of American History*. 75(4), 1117-1129. Retrieved December 12, 2022, from <https://www.jstor.org/stable/1908632>
- Unger, D. (2015). From Domino to Dominant: Thailand's Security Policies in the Twentieth-First Century. In Ross, R. S. (Ed.). *East Asia in Transition: Toward a New Regional Order*. London & New York: Routledge.
- Viraphol, S. (1985). Reflections on the Thai-Lao relations. *Asian Survey*, 25(12), 1260-1276. Retrieved February 23, 2009, from <http://www.jstor.org/stable/2644285>

Winichakul, T. (2020). *Moments of Silence: The Unforgetting of the October 6, 1976 Massacre in Bangkok*. Honolulu: University of Hawai'i Press.

Wisaijorn, T. (2021). *Riverine Border Practices: People's Everyday Lives on the Thai-Lao Mekong Border*. Singapore: Palgrave Macmillan.